

Institutul de Istoria Medicinii, Farmaciei și de Folklor medical.
Fondator și director onorific: Prof. Dr. JULES GUIART

Știri din presa medicală contemporană maghiară despre serviciul sanitar militar în războiul din 1877-1878.

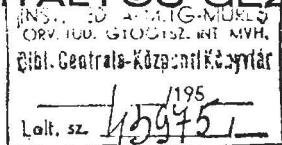

TEZĂ

PENTRU
DOCTORAT IN MEDICINĂ ȘI CHIRURGIE
PREZENTATĂ ȘI SUSȚINUTĂ IN ZIUA DE ..... IUNIE 1934.

DE

VITÁLYOS GEZA

223h

23 MAY 1935

UNIVERSITATEA DIN CLUJ
FACULTATEA DE MEDICINĂ ȘI FARMACIE

Decan : D-nul Prof. Dr. GH. MARTINESCU

Profesori :

Clinica stomatologică (agr.)	D-l	Dr.	Aleman I.
Bacteriologic	"	"	Baroni V.
Istoria medicinei (agr.)	"	"	Bologa V.
Patologia generală și experimentală	"	"	Botez M. A.
Istologia și embriologia umană	"	"	Drăgoiu I.
Clinica infantilă	"	"	Gane T.
Semiologia medicală	"	"	Goia I.
Clinica ginecologică și obstetricală	"	"	Grigoriu C.
Clinica medicală	"	"	Hațieganu I.
Medicina legală	"	"	Kernbach M.
Farmacologia și farmacognozia	"	"	Martinescu Gh.
Clinica oftalmologică	"	"	Michail D.
Clinica neurologică	"	"	Minea I.
Igienă și igiena socială	"	"	Moldovan I.
Radiologia medicală	"	"	Negru D.
Farmacia chimică și galenică	"	"	Pamfil Gh.
Anatomia descriptivă și topografică	"	"	Papilian V.
Clinica chirurgicală }	"	"	Pop A.
Medicina operatoare }	"	"	Popoviciu Gh.
Fiziologia umană	"	"	Doctor Remus
Clinica oto-rino-laringologică (supl.)	"	"	Sturza M.
Balneologie	"	"	Tătaru C.
Clinica dermato-venerică	"	"	Țeposu E.
Clinica urologică	"	"	Thomas P.
Chimia biologică	"	"	Urechia C.
Clinica psihiatrică	"	"	Vasiliu Titu
Anatomia patologică	"	"	

JURIUL DE PROMOȚIUNE:

Președinte:	D-l Prof. Dr. V. Bologa
Membrii:	" " " T. Vasiliu
	" " " Al. Pop
	" " " D. Mihail
	" " " Gh. Popoviciu
Supleant:	D-l Doc. Dr. P. Vancea

*Părinților mei, pentru toate sacrificiile făcute în
tot timpul studiilor mele*

Dlui Prof. V. Bologa omagii respectuoase, mulțumiri și recunoștință pentru sfaturile, îndrumările și onoarea ce-mi face prezidând această lucrare

Onor. Juriu de promoție omagiile mele

INTRODUCERE

În literatura streină există mai multe lucrări mari despre serviciul sanitar în războiul Româno-Ruso-Turc 1877—1878. Cele mai însemnate sunt studiul medicului militar rus *D. Köcher* „Das Sanitätswesen bei Plewna“ (2 volume, St. Petersburg 1880), al maiorului prusian *Emil Knorr* „Entwicklung und Gestaltung des Heeres im Sanitätswesen der Europäischen Staaten“ (Hannover 1883) și înfârșit al medicului-maior austriac *Dr. Paul Myrdacz* „Handbuch für K. und K. Militärärzte“, (Wien 1898, volumul II).

Solicitând o teză de doctorat de la profesor *Dr. V. Bologa*, Dsa mi-a spus că ar fi interesant să căutăm, ca o întregire la lucrările sus amintite, informațiile contemporane din presa medicală a anilor 1877—1878. Deoarece materialul ar fi fost prea vast pentru o teză, mi-a precizat să mă mărginesc la presa medicală maghiară.

În consecință am consultat revistele maghiare din acești ani, amintite la bibliografie. Trebuie să mărturisesc că rezultatul acestor cercetări migăloase a fost destul de nesatisfăcător. Mă așteptam, că în Ungaria atât de apropiată de câmpul de războiu și atât de interesată față de evenimentele din Balcani, să găsec un interes deosebit al corpului medical față de latura medico-militară a războiului. Am rămas însă decepționat.

În afară de cea mai însemnată revistă maghiară „Gyógyászat“, nici o altă revistă nu a adus informațiile căutate de mine. Dar chiar și știrile din „Gyógyászat“, în majoritatea lor covârșitoare nu sunt luate la fața locului, ci scoase din alte izvoare mai ales engleze.

În privința aceasta presa medicală maghiară de atunci nu se poate compara cu cea Vineză, care e plină cu informații directe și importante.

Majoritatea informațiilor sunt notițe redacționale scurte, fără titlu și fără autor. Din cele 34 știri găsite de mine, numai 2 sunt articole mai mari. Absoluta lor majoritate se referă la Ruși și la Turci, (pentru cei din urmă se manifestă o vădită simpatie). O singură știre este din România. Adesea știrile sunt contradictorii sau confuze, ceea ce se poate explica prin faptul, că ele au fost date în vârtejul evenimentelor și de mulțori de ziaristi și nu de medici, astfel încât lipsește pătrunderea specialistului. Totuși putem din ele trage concluziuni generale: La Ruși serviciul sanitar a fost destul de defectuos, la Turci deadreptul lamentabil și criminal. Buna organizare a serviciului sanitar românesc datorită genialului Davila și accentuată de toți autorii competenți (de ex. Myrdacz, Knorr și chiar de rusul Köcher), nu este de loc amintită. Deasemenea putem constata fenomenul tipic în războaiele mai vechi, că boalele au făcut ravagii teribile, adeseori mai mari decât rănirile din luptă și că prevederile igienice erau aproape absente.

Un alt fapt interesant pe care îl găsim în aceste știri, este experiența în stil mare, care s'a făcut în acest războiu, cu tratamentul chirurgical, după metodele Listeriene. Prețutindenea se poate vedea, că deși ele se aplicau încă rudimentar, ele au dat rezultate bune.

Deși accentuăm că rezultatul cercetărilor noastre din izvoare unguerești nu a fost așa cum ne așteptam, mai ales în ceea ce privește istoria serviciului sanitar militar românesc, totuși sperăm, că după intențiunile Domnului Prof. ^{ST. V. B.} Bologa teza aceasta va face un început pentru alte teze, cari vor urma și în care se va studia sistematic materialul contemporan strein, pentru istoria medicală a războiului din 1877—1878.

În cele ce urmează voi da în traducere și în ordine cronologică toate știrile pe care le am găsit în „Gyógyászat“.

Trebue să notăm, că textele originale maghiare sunt scrise într'un stil foarte greoiu, ceea ce fără voia noastră se resimte în traducere.

Știri medico-militare din războiul 1877—1878 din revista „Gyógyászat“

1. (Anonim; notiță).

Pentru 650.000 de indivizi din armata rusească s'au preparat 1,300.000 de pansamente, din care pentru fiecare om, atât din tabără cât și din spitale, revine câte un pansament. Înainte, pansamentul era format din pânză și scame, în prezent constă din 3 părți: 1. pansament de tifon sau de mul; 2. pansament cu fașă; 3. pansament de postav. Substanța de bază a acestor pansamente este tifonul, vata higroscopică și hârtie parafinată. Tifonul e îmbibat în soluțiune antiseptică și se pune direct pe rană, apoi urmează un strat de hârtie parafinată și deasupra acestora se pune stratul de vată. Primul strat este fixat cu mul tăiat în formă de panglică, al doilea cu legătură de pânză, al treilea cu postav în formă de triunghi. În loc de pansamentul lui Esmarch se folosește și pansamente din cauciuc elastic, fixate cu legătură de pânză.

(Gyógyászat, Budap. anul XVII. No. 16, P. 253, 15 Aprilie 1877).

2. (Anonim; Notiță).

Medicul militar și membrul în comitetul higienic al armatei turcești Plavian pașa, se află în capitală (Budapesta) cu scopul de a aduna medici și medicamente pentru armata turcească.

(Gyógyászat. Bp. an. XVII. No. 31. P. 487. 28 Iulie 1877).

3. (Anonim; Notifă).

În cursul războiului de acum, rușii au practicat pe o scară întinsă sistemul de evacuare, deși sunt mult împiedecați în executare prin faptul, că distanța între șine la căile ferate este de mărimi diferite.

Trenul instalat pentru răniți constă din: 1. o locomotivă și un tender; 2. un vagon cu gheață; 3. o bucătărie în mijlocul căreia se găsește un rezervor de apă, cu un volum de 35 ocale; 4. vagoane p. bolnavi cu lungime de 50 picioare și lățime de 12 picioare, făcute p. 16 bolnavi. Bolnavii sunt așezați unul deasupra altuia; 5. vagoane de clasa II pentru personalul sanitar (13 pers), cari sunt foarte strâmte; 6. vagoane de clasa III pentru medicamente, pentru 15 infirmieri și p. 5 militari; 7. vagoane pentru bolnavi cu ușile laterale; 8. vagoanele p. haine; 9. vagonul pentru muniție.

Personalul e compus din: comandant, căpitan de trupă, delegatul crucei roșii, 3 medici, farmaciștii și popi, 3 surori de caritate, 4 subchirurghi, 15 soldați pentru serviciul sanitar, 2 bucătari, 1 servitoare pentru personalul feminin, 1 spălătoareasă, 1 tâmplar și 1 lăcătuș. La fiecare vagon se găsește un closet fără scaun, conductă de apă venită din 2 butoaie așezate pe acoperiș și sonerie electrică. Ventilația se face prin coș.

Deși Rușii susțin că n-au lipsă de medici, totuși din faptul, că medicii și personalul pregătit din spitalele Petersburgului au fost concentrați în Tirova, tragem concluzia, că ei au trebuit să aibă răniți în număr considerabil.

(Gyógyászat. Bp. XVII. No. 32. P. 501, 4 Aug. 1877).

4. (Anonim; Notifă).

Medici, mai ales chirurghi, cari doresc intrarea în serviciul medical din armata turcească, să se prezinte la consulatul Turc din Budapesta. Precum auzim, pe lângă condițiuni favorabile, ieșfa medicului este 500 franci, a maestrului chirurg 250 franci: a operatorilor relativ și mai mult.

(Gyógyászat. Bp. XVII. No. 32. P. 502. 4 August 1877).

5. Anonim; Notifă).

Medicul unei coloane sanitare a crucii roșii, Dr. C. Reyher, cu cercul de activitate în jurul Kars-ului, aplică cu rezultate splendide metoda lui Lister la rănile proaspete.

Până când medicii dela noi meditează asupra modului de aplicare a pansamentului lui Lister, fiind unii pentru ap'icarea lui pe câmpul de luptă cum recomandă Esmarch și Nussbaum, alții însă numai la posturile de prim ajutor sau spitale apropiate, C. Reyher soluționează aceste discuțiuni făcute pe hârtie de medici, în viața practică.

Nu ajunge ca să fie la îndemână numai vata degresată precum și recomandarea soluțiunei de carbol la pansarea în spitale; dacă pansamentul lui Lister, aplicat pe câmpul de luptă, nu se face cu vata sa'ylicată, recomandată de Nussbaum sau cu praful compus din acid benzoic sa'ylicic-boric și gumă, recomandat de Port, metoda va avea cu atât mai puțin succes cu cât se aplică pansamentul mai îndepărtat dela câmpul de luptă.

(Gyógyászat Bp. XVII. No. 32. P. 502. 4 August 1877)

6. Dr. Vidéky Ferencz, fost medic maior în armata Turcă,
„Strigăl de Ajutor“.

Se știe că în prezent se petrec lupte înverșunate la răsărit și că după fiecare ciocnire rămân răniți numeroși pe câmpul de luptă.

În împrejurările acestea chiar dacă n'ar fi altă cauză decât sentimentul umanitar, acesta ar fi de ajuns să atragă pe tere-nele distruse pe medicii și chirurșii noștri, pentru a ajuta cu știința lor binefăcătoare soldașilor eroi, cari au nevoie de un astfel de sprijin.

Dar pe lângă aceste cauze de o morala superioară, medicul comandant, excel. sa pașaua Stephan Aslanian, delegat al guvernului otoman, are propuneri pecuniare foarte avantajoase, pentru fiecare medic, chirurș sau farmacist, care se obligă a lua parte în serviciul corpului sanitar al armatei Turcești în de cursul rășboiului de acuma. Condițiuni: 300—400 franci lunar pentru medici și medici chirurșii, 200—300 franci pentru absolvenți în medicina, maștri chirurșii și chirurșilor cu diplomă; 150 franci pentru farmaciști diplomați. Și afară de aceasta, pentru fiecare se mai adaogă în plus o cotă de alimentație corespunzătoare celei pe care o are un vicemaior din armata turcească (100 fr.) și dreptul de a ține un cal.

Fiecare contractant este transportat la Constantinopol pe cheltuiala guvernului imperial Turc, iar acelora, cari nu doresc

să rămână în Turcia după războiul, li se promite cheltuiala de drum până la Budapesta, dar numai în cazul, când războiul se sfârșește înainte de un an.

Recomandăm deci colegilor noștri să folosească prilejul și să se grăbească a aduce știința lor aceluia care au nevoie de ajutor în armata turcească.

Pentru lămuriri mai exacte se pot prezenta la Consulatul turc în fața excel. sale pașa Ștephan.

(Gy. Bp. XVII. No. 33. P. 513. 11 Aug. 1877).

7. (Anonim; comentariu).

Dacă filantropia ar fi dezvoltată la noi în aceeași măsură ca și la popoarele occidentale, prietenul nostru n'ar avea problema aceea grea, de a aduna medici cu promisiuni materiale pentru victimele războiului aceluia popor, față de care simpatia noastră e atât de mare. Dar ajutorul dat de noi n'ar trebui să se mulțumească numai cu colectarea de bani și de pansamente, ci ar trebui să urmeze exemplele din Anglia, date de National aid Society, iar pe câmpul de luptă de Stafford House și societățile crucii roșii.

Comitetul Stafford House în Londra a decis în zilele din urmă nu numai darea de ajutor cât mai grabnic sub formă de bani pentru răniții turci, dar și trimiterea mai multor medici pe cheltuiala societății. Prin munificența lordului Blantyre 23 medici alină suferințele răniților pe cheltuiala lui.

Dar ce contează aceasta în fața necesităților! Nimic nu arată mai fidel situația soldatului Turc rănit, decât scrisoarea unui participant, din care cităm câteva fraze: Este de mirare, că deși Turcia a cerut ajutor prin toate părțile pentru soldații ei, cererea nu a fost ascultată; însă dacă se aduce la cunoștință faptul că soldatul turc rănit este fără tratament, — contra rusului care este primit peste Dunere cu o îngrijire luxoasă, — nu e posibil de crezut, că intervenția binefăcătoare s'ar mai putea întârzia.

În fața noastră sunt cele 2 tabere, amândouă cu răni sângerânde, dar până când Rusul din banii lui, din 1 livra, cheltuiește 15 șilingi pentru scopuri militare, restul de 5 șilingi fiind destinat răniților, până atunci turcul e șilit să folosească toți 20

șilingi pentru scopuri militare, iar victimele luptei sunt lăsate pe câmp, dacă nu intervine ajutorul străin.

Mai drastic nici nu s'ar putea arăta situația mizerabilă a răniților turci. Pentru acest motiv delegații societăților de binefacere cer medici și bani și delegatul guvernului turc călătorește din țară în țară pentru a procura ajutor răniților.

Societatea crucii roșie face ceea ce e posibil și la ruși și la turci, însă furgoanele ei nu rezistă pe căile turcești și românești, așa încât nu poate interveni acolo unde nevoia este cea mai mare.

Până la locuri accesibile furgoanelor crucii roșii răniții sunt transportați în care uneori chiar și fără apă, cari factori contribuiesc la agravarea stării lor. Oricât de mic este însă ajutorul lor, ele sunt foarte bine văzute și primite de amândouă părțile.

Delegatul Angliei în zilele trecute a dat un dejun în Constantinopol, pentru delegații ai Stafford House Comiteei-ului ai Crucii roșii. Inșă dela banchetele lor, nu ajunge nici o fărâșmă la răniți.

Din Șumla, Rusciuc și dela granițele Muntenegrului mereu vin telegrame dela medicii englezi, cerând bani, pansamente și instrumente chirurgicale.

Germania a trimis nu de mult pentru armata rusă 3 trenuri sanitare, al căror instalare a costat 50.000 fiorini. Suntem curioși ce rezultat va avea entuziasmul deșteptat la noi. — Săracul Turc.

(Gyógyászat. Bp. XVII. No. 33. P. 514-15. 11 August 1877).

8. (Anonim; Notifă).

Profesorul E. Bergmann a fost foarte norocos după lupta dela Sistovă, în tratamentul leziunilor penetrante ale toracelui. Din 16 cazuri pe cari le-a tratat într'un sat mic românesc, Piatra, numai 2 au sucombat, patru au revenit, astfel încât au putut suferi transportul. Cazuri cu fracturi ale femurului sunt transportate după recomandarea lui Esmarch în aparate de extensiune, care constă în suspensia coapsei împreună cu pansamentul prin tubi elastici. Soldații au suportat acest tratament foarte ușor și chiar în timpul evacuării.

După trecerea peste Dunăre, numai Bergmann singur a primit 447 de răniți pentru tratament, iar surorile au trebuit să lucreze timp de 36 ore până când au terminat tratarea fiecărui bolnav.

(Gy. Bp. XVII. No. 33. P. 519. 11 August 1877).

9. (Anonim; Foileton :)

Tratamentul bolnavilor și răniților în războiul Ruso-Turc

Am amintit deja intervențiile diferite făcute de statele și de civilii străini cu scopul de ajuta suferințele, cari survin în urma războaielor. De acest ajutor este nevoie din cauză îmbolnăvirilor și răniilor nenumerate și că atât rușii cât și turcii se bucură de ele, dovedește faptul, că fiecare arată nemulțumire, când celălalt capătă mai mult ajutor.

Dintre societățile engleze de ajutor în prezent trei își fac datoria în Turcia, toate fiind sub scutul crucii roșii.

Este ironia soartei că urmașii lui Mohamed trebuie să ceară ajutor crucei roșii și nu semiluneii. Degeaba se spune că crucea este insigna Elveției, totuși nu încapă nici-o îndoială că atât de mare este dragostea de aproapele de care e capabilă numai creștinătatea, al cărei întemeietor Omul-Dumnezeu de pe cruce a dat cea mai frumoasă pildă pentru dragostea față de semen.

Aceste societăți sunt: *1. Stafford House Committee* care a trimis deja în mijlocul lunii Iunie bani și material de ajutor necesar, al cărui împărțire, folosire și mod de întrebuințare era făcut de președintele parlamentului turc, pașa Achmed Vefyk. Afară de aceasta, societatea a mai trimis un delegat, pe Barington Kennet, cu scopul de a desvolta opera de ajutorare. Sub conducerea ei stau 8 medici, dar se așteaptă să sosească în curând și mai mulți din Anglia.

Deasemenea sunt de mare folos chirurrgii greci și armeni. Se adăogă la aceștia cei 8 chirurghi amintiți, cari lucrează pe contul lordului Blantyre (membru din Com. Staff. H.), cari deși lucrează independent, acționează totuși paralel și cu consimțământul C. St. H.-ului, fiindcă de acolo primesc bani și material.

Acești medici sunt împărțiți în modul următor: în Erzerum 4, în Adrianopol 3, în Silistra 2, la transporturile liniei Ruscuc—Varna 1, în regiunea Sumla—Razgrad 3.

Sub conducerea colonelului Borthwick — numit și Mahir bey în Turcia — stau vagoane de transport, cari fac servicii foarte bune în transportarea răniților în regiunea Șumla și nu de mult au fost expediați o mulțime de răniți dela Spitalul din Șumla. În regiunea Osman-bazar, împărțirea materialului de ajutor este făcută de lordul Melgrund. Transportul este aranjat și în regiunea Eski-Saghra, făcând astfel legături cu Balcanul și cu punctul de plecare al liniei Jamboli-Tirnova. Linia aceasta este cea mai mult întrebuințată și de aceea transportul este condus de însuși Barrington Kennet. Ajutor abondent s'a trimis și în Erzerum cu sublocotenentul Malcolm Drummond, unde materialul este folosit de cei doi chirurgi ai lordului Blantyre.

Comitetul acesta a instalat spitale în Rusciuc și Varna. Spitalele sunt subordonate societății „Crucea roșie”, care suportă cheltuelile spitalului, până când medicii și materialul de ajutor sunt aduse pe seama St. H. Com. M. E. R. Pratt of Rystonhall a rămas în Constantinopol ca subdelegat și are întreaga autoritatea a lui Kennet în absența lui. Comitetul însuși stă sub sprijinul Crucii roșii și se bucură de favorurile asigurate de convențiunea dela Geneva.

A II-a societate este *Societatea cruciei roșii* sau societatea națională turcă, care s'a fondat pentru ajutorarea bolnavilor și răniților și stă sub patronajul M. S. Sultanului, care însuși a subsemnat 250.000 fiorini. Sultanul poartă mare interes societății, oferind o sală în palatul său propriu dela Dolmabahce pentru ședințele societății. Nu de mult societatea avea lipsă de fonduri, dar de atunci sau făcut subscripții numeroase, astfel și muzulmanii din India au trimis 160.000 fiorini.

Subcomitetele lucrează în centrele provinciale sub conducerea delegatului Băncii Otomane și a medicului oficial sanitar din localitate. Rolul lor este de a aduna materialul de ajutor și împărțirea acestuia corpurilor de armată. Societatea are spitale mari afară de cele amintite și pe lângă Bosfor în Anatol-Kavsk și lângă Dardanele.

A treia societate este *British National Society*, care a transportat cu vaporul Belle șapte chirurgi, pe câmpul de activitate, sub conducerea delegatului Joung, dintre cari doi sunt la corpul de armată al lui Suleiman-pașa, doi sunt trimiși în Varna la corpul lui Ali Mehmed, doi se găsesc în Batum, unul a rămas

pe vapor, care s'a transformat într'un vapor de transport pentru bolnavi și circulă între porțile mării negre și Stambul.

După lupta înverșunată a corpului de armată al lui Reouf pașă, o mulțime de soldați turci datorează viața și sănătatea lor doctorilor Meyrick și Leslie. Delegații societății au tratat cu deosebită atenție femeile și copiii răniți.

Afară de aceasta lucrează o serie de comitete feminine în Stambul, cari într'adevar desvoltă o activitate foarte mare în prepararea pansamentelor, paturilor și a obiectelor indispensabile.

În terapie doamnele Layard, Kenball și Hansson sunt cele mai active; societatea capătă dela Stafford House Committee și Soc. Crucii roșii fonduri și material pentru prepararea celor necesare. Însăși principesa Reuss stă în fruntea unui comitet în Bujucdere, împărțind o mulțime de paturi și pansamente spitalelor.

Toate societățile și comitetele lucrează în cea mai mare armonie și potolesc suferințele, fără considerare la naționalitate sau religie.

Nici fonduri, nici alt material de ajutor nu-i lipsesc, ducând însă lipsă de afele de tinichea, de acid carbolic și de chinină. Ori cât de bine ar fi prevăzute aceste societăți, totuși depozitele se vor goli, dacă războiul va ține mai mult timp.

Fiecare din aceste trei societăți își caută cercul lor de activitate specială și deosebită, și fiecare caută un alt gen de muncă. Astfel: „Crucea roșie” lucrează mai ales în spitale, British National Society face serviciul ambulator înapoia frontului și Stafford House Committee se ocupă cu transportul și împărțirea materialului de ajutor.

Într'un caz Sultanul a examinat modelele vagoanelor de transport nefiind prea mulțumit de vagoanele cu 2 osii, exprimându-și dorința de a se folosi pe cât posibil vagoane cu 4 osii.

Suferințele răniților sunt groaznice, fiindcă se găsesc în număr foarte redus chirurghi turci și serviciul însuși e neglijat. Despre această ne putem da seama, dacă redăm anunțul unui medic englez din Erzerum (26 Iulie) către redacția journalului British Medical.

— Indată ce medicul englez a sosit din Trebizonde, s'a apucat de lucru, la 12 Iulie. Vizitase spitalele și găsise răniți într'o stare foarte mizerabilă. Cam 2000 de bolnavi, dar mai ales răniți erau așezați în spitale, cari ajunseseră aci din luptele de pe lângă Ardahan și Kars. Răniții zăceau cam de trei săptămâni

În starea aceasta, în care timp și rana cea mai ușoară se gangrenizase. O singură amputație s'a făcut, pe un singur deget. Autoritățile și conducătorii nu indicau operațiuni mai mari, spunând, că e mai bine dacă răniții gravi se prăpădesc, căci dacă li se amputează membrele, statul e silit să le dea pensie, incomodând ei totodată pe cei din locurile lor natale. Cazurile erau așa de neglijate că medicul englez nu a întârziat a se exprima, că grozăvenia cea mai neumană a războiului se găsește în spitale. După intervenția consulului englez Zohrab, căpătase 200 de răniți, al căror tratament s'a început în 15 Iulie în spitalul englez. Rănile erau toate gangrenate; medicii au ales bolnavi capabili pentru operație, au primit consimțământul lor, însă intervenția s'a întârziat prin faptul, că medicul militar șef, s'a opus la început și numai cu greu s'a lăsat convins de necesitatea operației. S'a făcut imediat opt amputațiuni, iar curățenia, acidul carbolic, acidul boric și supă lui Liebig aveau un efect foarte bun. Cauza acestui tratament neglijat era, că personalul sanitar stătea fără leafă deja de câteva luni, iar medicii ca să-i poată folosi la ceva, îi plăteau din bani lor, cum puteau. Nu există nici un pat în spitale, bolnavii zac pe pământ sau pe saltele de paie. Rănile sunt produse în cea mai mare parte de proiectile și de șrapnele, cari făceau destrucțiuni formidabile. Multe cazuri sunt cu leziuni ale membrelor inferioare, mai ales a gleznei, mai puține sunt ale capului și toracelui.

— Ori cât laudă englezul nostru vitejia so'datului turc, a scos gloanțele și din regiunea posterioară a lor, ceeace ar dovedi contrariul.

— Din partea Rușilor, docentul Reyer se exprimă deosemena, arătând că există și acolo o situație proastă. Spune că în Serbia în anul trecut erau într'o situație mult mai potrivită, deși nici acolo nu era ceva deosebit de bun. Ne putem închipui starea chirurgului care se găsește într'o pustie fără arbori (regiunea Kars-ului), în locuințe neluminate, cu apă mizerabilă, temperatura medie 30° R. ploii și viscole nesfârșite. S'a trimis din Moscova dela începutul lunei Mai, acid carbolic și 2 mașini de gheață tip Carré, cari însă n'au sosit nici la sfârșitul lunei Iulie.

E interesant ce spune despre Turci. — Știm că dușmanii Turcilor afirmă despre ei, că nu ar respecta deciziunile convențiunii dela Geneva, că ar trage asupra spitalelor și că ar omori medici; contra acestor acțiuni injuste prințul Rëuss a și înaintat un protest Porții și marilor puteri.

Profesorul Reyer însă dovedește contrariul. Dânsul lucrase în spitalul — care era înăuntrul razei de activitate a explozivelor — așezat pe câmpul de pe lângă Musra la 1 Iunie. Într'adevăr prima tragere se îndreptase către stațiunea sanitară însă granata nu explodase. După înștiințare însă, care se făcuse imediat, — cerând respectarea drapelului crucii roși — deși Turcii au o precizie uimitoară în ceea ce privește tragerea la țintă, bombardând în mod grandios tabăra care se afla pe distanță de 500 de pași dela spital, ei n'au fost atinși nici de vântul obuzului.

Precum citirăm acum câteva săptămâni, Țarul chemase pe profesorul Wolfhügel pentru a înființa instalațiuni de desinfecție pe front. Doar această veste senzațională rămâne, iar situația sanitară a diferitelor tabere nu se schimbă.

Dela Biela se anunță ziarului „Daily Mews”, că sănătatea armatei ruse începe să sufere, în urma alimentației proaste, a marșului forțat și a căldurii. O telegramă dela București cu data 28 din luna curentă, anunță deasemenea situațiuni grave, căci în Zimnița apar cazuri de cholera și disenteria se propagă în așa măsură, că dacă generalul Zimmermann mai rămâne mult în Dobrogea, își pierde o părtine a soldaților săi. Nici nu-i de mirare pe lângă această neglijare a măsurilor sanitare. Caii, boii și pisicile sucombate sunt neîngropate; nici vorba despre repararea latrinelor. Ca urmarea acestora e stricarea aerului și soldatul obosit și slăbit își plătește tributul. Cele mai multe îmbolnăviri se ivesc în nemijlocita apropiere a țarului, deși indivizii aceștia trăiesc bine și se odihnesc destul. Generalul Ignatieff a stat în pat câteva zile pentru o gastrită. Prietul Gallitzin deasemenea. Pentru serviciul de pe lângă Țar, sunt destinați cinci ofițeri, din cari numai unul este în activitate, ceilalți fiind bolnavi. Când reporterul a intrat în Biela, a simțit o fetiditate mai mare, decât cea din Cöln(?). Nici fumul de tutun, nici țuica nu e în stare ca se înlătură greața.

Gyógy. Bp. XVII. P. 555—558. No. 36, 1. Sept. 1877.

10. (Anonim: Notiță).

Crucea roșie a convențiunei dela Geneva.

„Wiener med. Presse” scrie că în timpul războiului cu Iugoslavia, Turcia nu a luat în considerare crucea roșie a convențiunei

dela Geneva. Crucea creștină nu poate fi suferită de un musulman adevărat. Din cauza aceasta, Turcia pretinde o situație specială, ca să fie permis arborarea semilunii în loc de cruce pe ambulantele turcești. Germania și Franța au respins propunerea aceasta, spunând că crucea roșie în acest caz nu a fost aleasă din motive religioase sau ca simbol al creștinismului, ci ca recunoștință față de Geneva, care întemeiasse convenția și din emblema căreia s'a luat această cruce.

Gy. Bp. XVII. P. 559. No. 36. 1. Sept. 1877.

11. (Anonim: Notifă.)

Fiindcă veste, că s'ar fi omorât mai mulți medici la Plevna, se propagă, trebuie să declarăm, bătăndu-ne pe surse autentice, că pe fronturile europene n'a murit până acuma nici un medic, ci numai pe frontul Aziatic a fost o singură victimă — dr-ul Juretzki.

Gy. Bp. XVII. P. 560. No. 36. 1. Sept. 1877.

12. (Anonim.)

Victimele războiului Ruso-Turc

Din surse engleze, avem date despre starea deplorabilă a răniților, cari ne arată neglijența Turcilor bazată pe fatalismul lor — înștiințări, care dacă n'ar fi așezate în coloanele jurnalelor „Times” și „British medical Journal”, nici n'ar fi probabil crezute.

După o scrisoare din „Times”: Se anunțase în 8 Iulie, că pașa Achmed Vefyk a declarat, că dânsul ar fi trimis bani în Azia mică din fondul Stafford House Committeeului. Nici un cuvânt nu-i adevărat din cele spuse. Din banii și echipamentele sanitare, adunate prin munificanța engleză, nu a ajuns în tabăra pașalei Mukhtar nici un vagon sanitar și nici un ban. — Tocmai acuma sosirăm dela spital, unde vorbirăm cu medicii, însă nici unul dintre ei nu auzise de sosirea vre-unui transport din Constantinopol. În Erzerum sunt doi medici Casson și Featherstonhaugh, cari sunt ajutați cu material de consulul Zohrab. Vreau ca să știți în ce hal se găsesc medicii englezi în Constantinopol. Pașa Achmed Vefyk suprimă ori ce ajutor pentru ei, deși capitala engleză subscrisese sume frumoase pentru a nu avea lipsă în Erzerum. Membrii din Stafford House Committee protestau

față de această injustiție, și au spus ca să nu dea bani pentru împărțire în mâna ofițerilor turci, fiindcă astfel nu ajung la destinație. Dar totul era degeaba. Și urmarea acestora este, că astăzi, în 3 August, la corpul de armata de pe lângă Kars și Erzerum, constituit din 35.000 de oameni, nu se găsește nici un vagon de ambulanță, nici un instrument de chirurgie și nici un șiling din cei adunați de către Englezi.

Nu putem descrie cruzimea, cu care lasă să se piardă omul fără să i-se dea ajutor. Răniții se deplasau însiși, trăgându-se pe mâinii și ghenunchi, cu rana nelegată, distanțe enorme, ca să ajungă la un izvor, unde mureau. Dar pe lângă neglijența această ne frapează răbdarea, perzența precum și eroizmul, cu care soldatul turc își poartă suferințele agoniei sale fără să se revolte. Am scris, am telegrafiat în chestiunea aceasta, am descoperit falsurile administrației, dar fără rezultat, căci scrisorile și telegramele mele erau confiscate.

Intr'adevăr situațiunii de compătimit, dar nu în urma neglijenței sau fanatismului, ci numai în urmă sărăciei.

O alta scrisoară dela Trebizonda către „British med. Journal”, cu data de 1 August. Spitalul nostru englez începe se fie curat și comod. Răniții mai ușori se vindecă și bolnavii sunt atât de mulțumiți, încât autoritățile încep se recunoască că la noi situația e mai bună, decât în alte locuri. Inspectorul spitalelor, care pare mai cu minte decât ceilalți ofițeri, mi-a amintit cazuri mai grave din spitalele celelalte și m'a sfătuit să ținem consilii medicale, în care să se decidă asupra soartei bolnavilor.

Alalteeri s'a întors un medic austriac din Kars și a atras atenție conzului englez asupra cazurilor, cari au făcut să fie desaprobat sistemul turc. Personalul sanitar nu căpătase leafă de luni de zile și abia mâncarea necesară pentru a putea vegeta. Ne povestește, că în Kars se găsesc cazuri foarte grele deși s'au făcut intervențiuni, în lipsa echipamentelor și a îngrijirii, bolnavii au fost pierduți.

Nici în Kars, nici la noi nu se folosește acid carbolic, spunând că dacă până acumă a lipsit, poate se lipsească și deacuma înainte. Eu sunt aprovizionat cu ajutor complet din partea Stafford House Committee ului și cu acid carbolic ajung la rezultate satisfăcătoare. Am atras atențiunea lui Ismael-bey, asupra rezultatelor noastre, însă răspunsul lui a fost foarte politicoș, „recunosc, însă pe lângă acid carbolic ne-ar trebui și chirurgi ca

D-voastră". — Turcii folosesc numai scaune și nu pun pe rană silc oleios, gutaper ha, sau vreun țesut impermeabil pentru a favoriza umiditatea răni. Câteodată ei își înmoaie meșele într'un lichid compus din decoct de cinchona și apa camphorată, care însă de regu'ă nu mai conține cinchona! Eu n'am văzut folosul acestui leac nici atunci, când era făcut complet.

Răniții văzând vindecarea frumoasă a celor ampuțați, au cerut operație chiar și acei, cari n'au vrut să se supună la început; însă noi operăm numai în cazuri nu prea avansate, unde sperăm vindecarea.

Astăzi am primit o telegramă despre sosirea chirurgilor trimiși de Lord Blantyre. Vom avea lucru destul. Tocmai acum a fost o luptă sângeroasă lângă Kars, iar la 50 de mile engleze de noi se apropie o altă trupă rusească. Dacă sosește ajutorul, instalăm un serviciu de ambulanțe și pe front. Sir Arnold Kemball scrie, că la cartierul general nu este nici un vagon ambulanță. Oare ce fac prietenii noștri „Societatea Națională” (Semi-lună cu cruce) în Constantinopol? Promisiunea lor rămâne vorbă goală!

Gy. Bp. XVII. P. 572—574, No. 37. 8 Sept. 1877.

14. (Anonim; Notiță)

Din surse rusești, se anunță, că 92³/₄% a răniților erau răniți prin arme de foc, 7% prin proiectile de tun și numai 1¹/₄% sunt lezați cu sabie. Numărul acesta mare al răniților cu arme de foc se explică prin întrebuințarea armelor cu magazin tip Snider, cu care e prevăzut soldatul turc. Arma consta din 2 tuburi, așezate unul peste altul; cel superior numit magazin conține 20 cartușe, cari cad pe rând în cel inferior. Pierderile de răniți și morți au fost într'o luptă 8⁷/₁₀% în cealaltă 36¹/₅%, deci un procent foarte mare. La Ruși cădeau la Nicopole 1 mort pe 1,55 răniți, la Plevna 1:1,30 și tot la Plevna în 18 Iulie 1:0,999. Mortalitatea cum se vede este foarte mare față de răniți, ceiace se explică prin faptul, că Turcul se luptă foarte vitejește, că locurile de pansamente sunt la o depărtare prea mare de front, așa încât foarte puțini răniți s'ajung aci — și în fine greșeli despre care medicul rus n'are curaj ca să vorbească. Dr. C. Köcher crede că n'are să se împuțineze numărul răniților și a morților atât timp cât Turcul se luptă în tranșee.

(Gy. Bp. XVII. No. 39, P. 600, 22 Sept. 1877).

15. (Anonim; Notiță).

În urma numărului prea mare al îmbolnăvirilor de febră tifoidă și malarie în armata rusească, statul a trimis pe Dr. Lewis proprietarul unui institut de balneologie, pe front, ca să-i trateze după principii balneologice.

(Gy. Bp. XVII. P. 614, No. 40, 29 Sept. 1877).

16. (Anonim; Notiță).

Întrebuințarea chininei în armata rusească în proporții considerabile; în Dobrogea fiecare corp de armată a folosit 100.000 de doze. S'au folosit până acuma 100.000 de doze, care au costat 20.000 de ruble.

(Gy. Bp. XVII. P. 615, No. 40, 29 Sept. 1877).

17. (Anonim; Notiță).

Casa dela Stafford House Committee s'a golit în urma cheltuelilor în războiul turc. Toți s'au hotărât trimiterea chirurgilor noi, cu cari împreună vor avea 21 de chirurgi, afară de cei plătiți de către Lord Blantyre.

(Gy. Bp. XVII. P. 615, No. 40, 29 Sept. 1877).

18. (Anonim; Notiță).

După o statistică engleză, armata activă rusească a pierdut până acuma 62.000 de oameni.

(Gy. Bp. XVII. P. 615, No. 40, 29 Sept. 1877).

19. (Anonim; Notiță).

Dintre 200 de membrii ai societății Crucii roșii rusești, au murit pe front 40 de inși în timpul, când ei au dat mâna de ajutor răniților, sau în timpul transportării acestora în spitale. „Lancet” observă că e aproape imposibil, ca la începutul războiului să fi pierdut atâția indivizi.

(Gy. Bp. XVII. P. 688, No. 44, 27 Oct. 1877)

20. (Anonim; Notiță).

Medicii militari ruși au înființat un fond de ajutor, sacrificând o parte din leafa lor, pentru orfanii și văduvele pacien-

ților lor sucombați în războiu. E curios că în mijlocul cruzimii, găsim această dovadă, a celui mai mare altruism, care la noi nu există.

(Cy. Bp. XVII. P. 668, No. 44, 27 Oct. 1877).

21. (Anonim; Notifă).

Medicul Pospélew s'a sinucis în Sístova.

(Cy. Bp. XVII. P. 685, No. 45, 3 Nov. 1877).

22. (Anonim; Notifă).

Anunțul direcțiunii societății Crucii roșii despre starea răniților, transportați în timpul evacuării, este foarte favorabil; mortalitatea aproape nu există, deși le lipsesc multe lucruri necesare. S'a găsit o mulțime de leziuni ale coapsei, cari însă s'au vindecat în timpul de trei săptămâni ale transportului. Piemia nu este rară, gangrena lipsește cu totul.

(Cy. Bp. XVII. P. 686, No. 45, 3. Nov. 1877).

23. (Anonim; Notifă).

Din cauză că transportarea bolnavilor din partea Rușilor se execută rău și că soldații sunt foarte mult neglijați, orașul Petersburg e foarte revoltat. Guvernul ruseesc a delegat o comisie, cu scopul de a stabili serviciul sanitar din Rusia de sud, pentru societatea crucei roșii.

(Cy. Bp. XVII. P. 748, No. 50, 8 Dec. 1877).

24. (Anonim; Notifă).

Din Viena se anunță, că ministerul de războiu rus, a ordonat universității din Moscova examinarea tuturor studenților în medicină, pentru a putea lua parte la tratarea răniților de pe front.

(Cy. Bp. XVII. P. 749, No. 50, 8 Dec. 1877).

25. (Anonim; Notifă).

Medicii englezi Dr. Vachell și Dr. Douglas, cari erau în serviciul Stafford House Committee-ului pe frontul turc și cari au fost prinși de către Ruși la Plevna, au fost tratați foarte politicoși și transportați la București, pentru a fi trimiși de acolo la Petrograd și a fi predați Ambasadorului englez. Imbolnăvin-

du-se însă dr.-ul Vachel de dizenterie mai gravă, i s'a dat permisiune să stea în București, după ce Lamson a dovedit printr'un certificat medical, că transportul ar periclita viața lui. Rușii se poartă față de acest englez după cum pretinde convenția de la Geneva. Primirea aceasta amicală, l'a făcut pe englez ca să comunice, deoparte purtarea soldaților turci, față de Ruși pe front, pe de altă parte de a accentua calitățile lor alese. Comandanții turci în urma acestei atitudini sunt foarte revoltați, astfel încât Barrington Kennett a fost silit să atragă atențiunea ofițerilor din ambulanțe asupra articolelor convențiunei dela Geneva, care interzice prizonierilor de a comunica unele lucruri, ce ar putea aduce folos inamicului. Este deci necesară respectarea punctelor respective ale convențiunei dela Geneva.

(Gy. Bp. XVII. P. 765, No. 51, 15 Dec. 1877).

26. (Anonim; Notifă)

Din partea consulatului Turc din Budapesta suntem rugați a anunța, că Ex. Sa pașaua Stephan a prelungit șederea sa în Viena, cu scopul de a recruta mai departe medici, chirurși, maeștrii chirurși și absolvenți de medicină, pentru serviciul sanitar al armatei turcești. Indivizi specializați, cari voiesc să ocupe un astfel de serviciu să se prezinte direct la Stephan-pașa în Viena.

(Gy. adnexă: Államrivos. XVII. P. 126, No. 10, 10 Nov. 1877).

27. (Anonim; Notifă).

În urma anunțului consulului dela București cu data 24 Februarie, către ministerul de externe austro-ungar, camera română, în ședința din 22 Februarie, a încredințat ministerului de interne dreptul de a folosi suma de 100.000 franci pentru îngroparea sau arderea cadavrelor soldaților, — după cum impun circumstanțele — morți în timpul războiului, dar mai ales a acelorora, cari zac neîngropați pe șosea între Frătești și Zimnița. Marea majoritate a acestor cadavre e constituită din acei soldați turci, morți prin epuizare, cari erau transportați ca prizonieri prin România. Prin regiunile bulgare ocupate de trupele românești sunt trimise mai multe sute de vehicule, cu scopul de a curăți regiunea de cadavre.

Despre profilaxie, din partea guvernului rusesc, cu scopul de a împiedeca izbucnirea de epidemii, încă nu știm nimic precis, deși Rușii, au promis desinfectarea exemplară a teritoriilor ocupate de către trupele lor.

(Gy. Bp. XVIII. P. 182, No. 12, 28 Martie 1878).

28. (Anonim; Notifă).

Starea spitalelor rusești din Turcia, după înștiințări directe, este îngrozitoare. În multe cazuri bolnavii n'au nici locale acoperite, stau în aer liber în noroi și murdărie laolaltă, cu atât mai puțin ar fi vorba de paturi, paie, medici, medicamente sau separarea diferiților bolnavi. Așa încât spusele colonelului Wild, că Rușii ar fi pierdut mai mulți oameni prin febră tifoidă după încheierea păcii, decât în timpul războiului prin lupte, nu e ceva de necrezut.

(Gy. Bp. XVIII. P. 330, No. 23, 8 Iulie 1878).

29. (Anonim: Notifă).

Personalului Crucii roșii în Rusia i-s'a distribuit mai multe premii. Astfel și 160 de femei au primit medalia de aur a Crucii roșii, ca recunoștință a meritelor lor.

Gy. Bp. XVIII. P. 408. No. 28. 13 Iulie 1878.

30. (Anonim; Notifă).

În urma ordinului Țarului cu data de 24 Iunie, pentru completarea personalului medical din armata activă, se pot folosi, dacă e necesar, și femeile, cari audiază cursurile medicale. Și anume acelea care au făcut 5 cursuri, ca medici auxiliari, acele cu 4 cursuri ca ajutoare de chirurg. Ele sunt angajate exclusiv numai în spitalele temporare, pentru ca medicii să poată fi trimiși la trupe. Participantele cursului 5, primesc 75 ruble pe lună și 150 ruble pentru echipament, 50 de copeici pentru alimentație la acele care sunt pe front. Leafa acelor cu 4 cursuri este 50 ruble pe lună, 100 ruble pentru echipament și dreptul de a se alimenta la masa ofițerilor în spitale.

Gy. Bp. XVIII. P. 460. No. 31, 3 Aug. 1878.

31. (Anonim; Notiță).

Desinfectarea soldaților ruși. Soldații veniți de pe front, înainte de a pătrunde în interiorul țării sunt supuși unei desinfecții riguroase, nu numai bo'navii și hainele lor, dar și cei sănătoși. Hainele se așează în vagoane hermetic închise, unde se ard 4 patroane de desinfecție tip Tropp, apoi peste 45 de minute se introduce vapori de apă prin țevi din cazane, până când temperatura ajunge la 125° R., și ținute astfel 25 minute. Apoi se scot și se distribuie trupelor.

Gy. Bp. XVIII. P. 756. No. 52, 28 Dec. 1878.

32. (Anonim; Notiță).

Armata rusească a pierdut în urma războiului și a îmbolnăvirilor 120—150 de mii de oameni.

Gy. Bp. Adnex Allamovos. XVIII. P. 67, No. 5. 25 Sept. 1878.

33. (Anonim; Notiță).

În armata rusă activă de la Dunăre au murit 50 de medici, 54 chirurși, s'au îmbolnăvit 114 medici și 360 chirurși de tabără.

Gy. Bp. Adnex Allamovos. XVIII, P. 85. No. 6, 1 Iunie 1878.

34. (Anonim; Notiță).

Pe frontul turco-rus se găsesc mai mulți ca 50.000 de cadavre, din cari o parte sunt foarte superficial îngropate, iar o altă parte rămase neîngropate și cari sunt în stare de putrefacție. Dacă nu se intervine curând, va deveni imposibilă în căldura aceasta crescândă ca ele să fie făcute inofensive.

Gyógyászat. Bp. Adnexă Allamovos XVIII, P. 85. No. 6. 1 Iunie 1878.

Concluziuni

1. Știrile despre serviciul sanitar în războiul 1877—78 în revistele maghiare contemporane se referă mai ales la armatele rusești și turcești. O singură știre vorbește despre România.

2. Din ele rezultă că în armata rusească serviciul sanitar era destul de defectuos, în cea turcească (cu excepția misiunilor sanitare engleze) aproape inexistent.

3. Rezultă mai departe că ravagiile făcute de boale și epidemii au echivalat pierderile în lupte.

4. Din punct de vedere al chirurgiei militare s'au făcut atuncia pe scară întinsă experiențe foarte favorabile cu principiile Listeriene, nouă în acele vremuri.

Văzută și bună de imprimat.

Decanul Facultății :

(ss) Prof. Dr. Gh. Martinescu

Președintele tezei :

(ss) Prof. Dr. V. Bologa

Bibliografie.

1. Gyógyászat. Az orvostudomány hazai és külföldi fejlődésének közlönye. Vol. XVII. Budapest 1877.
  2. Idem. Vol. XVIII. Budapest 1878.
  3. Orvosi hetilap. Budapest 1877.
  4. Idem. Budapest 1878.
  5. Orvos természettudományi értesítő, a kolozsvári orvos természetfudományi társulat és az Erdélyi Múzeum Egylet természetfudományi szakosztályának szaküléséről. Vol. II. Cluj 1877.
  6. Idem. Vol. III. Cluj 1878.
  7. Orvos természettudományi szemle. Vol. II. Oradea Mare 1876—1877.
  8. Gyógyszerészi hetilap. Budapest 1877.
  9. Idem. Budapest 1878.
-